

Oponentský posudek disertační práce Mgr. Jaroslava Pinkase *Vzpomínání na tzv. normalizaci v popkultuře a způsoby jeho didaktického využití*

(doktorské studium, FF UK, obor Historické vědy – české dějiny)

Předložená disertační práce má zřetelně stanovené a produktivní téma, jež svým jádrem oborově spočívá v problematice českých dějin a jejich výuky, ale zároveň multidisciplinárně zasahuje i do oblastí filmových, mediálních či kulturních studií. Je třeba už na úvod ocenit, že autor je si této různorodosti, od níž se odvíjí i specifická metodologická či terminologická vědom, a namísto obvyklého kolonizačního postupu, kdy si pro svůj obor přisvojí vše, co se nachází jinde a jeví se jako použitelné, vykazuje obezřetnost a poučenost i v těchto oborech. Práce tak plní kromě jiného i funkci vzorovou, jež je ve zmíněném kontextu samozřejmě přijímaného akademického kolonialismu velmi vítaná.

Ocenit je třeba i vyváženost dějepisné a didaktické složky – práce si nachází téma, jež je třeba z hlediska historiografie uchopit, analyzovat a vyložit, namísto aby již „vyřešené“ téma jen balila do didaktického hávu. Zároveň ale ani didaktická složka není pouhým aplikačním doplňkem, ale zřetel k ní je přítomen v celém výkladu, což z práce činí text užitečný i pro výukovou praxi.

Ke kvalitě disertačního textu přispívá i fakt, že autor se tématu během doktorského studia průběžně věnoval a dílčí témata prezentoval jak ve formě studií, tak i konferenčních vystoupení. Díky tomu je výklad formulován zrale, hutně a argumentačně precizně – nedopouští se soudů a tvrzení nedozrálých a prvoplánových, ale ani nezahlcuje text nudnými, zjevnými a banálními konstatováními. Práce má charakter přemýšlivý a hledačský, a přitom je v ní zela zřetelné, co a proč se analyzuje a co z těchto analýz vyplývá.

Zatímco u historických prací vyznívá výchozí formulace teoreticko-metodologického rámce často jako povinná úlitba, po níž se historik může vrhnout do té pravé – a metodologicky už zcela bezproblémové – práce s prameny atd., úvodní kapitola Pinkasovy disertace i v tomto ohledu představuje, že pojmově-metodologické zakotvení je produktivní a umožňuje materiál vidět se zřetelným nasvícením a postupem, který něco akcentuje a něco nechává stranou. Pinkasův souhrn podnětů historického studia paměti je ucelený, vyvážený a pro následný text naprosto funkční a klíčový. U této kapitoly mám jedinou výtku vůči poněkud zjednodušenému užívání pojmu ideologie. Řada dílčích tvrzení zde – myslím, že dosti zjevně – vychází z předpokladu, že ideologie je vnější politická „manipulace“ a že filmová či jiná díla jsou buď ideologická (což je v hodnotícím zřetelu vůči normalizační

produkcí „špatné“, anebo dokážou ideologická nebýt. Nejen notoricky známá Eagletonova kniha *Ideology: An Introduction* (1991), ale i sofistikované práce Teun van Dijka (např. *Ideology: A Multidisciplinary Approach*, 1998) či obecné kulturní práce Johna Fiskea (*Understanding Popular Culture*, 1989) průkazně ukazují, že sféra neideologického umění je jen čirým bludem, jemuž podléhají nedovzdělání historikové obecní i historikové kultury. Pro eventuální knižní verzi je myslím nutné a užitečné toto pojetí ideologie jako propagandistického nástroje kultivovat a termínu dát širší konceptuální náplň. Ilustrací produktivnosti takového přístupu i v českém prostředí může být úvodní kapitola Nepolapitelný přízrak ideologie z disertace Vítka Schmarce *Zem ocele a lyr: Subjekty a ideologie v kultuře českého stalinismu* (FF UK, 2012). A k tomu ještě připomínka dílčí: Autor přebírá už bohužel u některých sociologů, ekonomů či historiků současnosti vžitou terminologii rozlišující pojmy „intelektuální formace“ a „formace tranzice“. Druhý z výrazů je neústrojný syntakticky, v některých pádech vytváří rýmovou dvojici a jazykově působí jako paskvil. Myslím, že v takto křiklavých případech je nutné jít proti proudu a pojem si (snad s vysvětlením v poznámce pod čarou) přejmenovat; zde se myslím nabízí – analogicky k prvnímu pojmu – tranzitní formace.

Materiálovým jádrem práce je kapitola druhá: Obrazy vzpomínání v popkultuře a jejich divácká recepce. Jaroslav Pinkas podrobil zevrubné analýze divácké ohlasy na dobře zvolený vzorek filmů s normalizační tematikou a nabídl funkčně tematicky strukturovanou analýzu takto vytvářených obrazů vzpomínání. Nelze mu klást za vinu, že pracná diskursivní analýza víceméně jen potvrdila závěry, které by byly hypoteticky předvídatelné jen na základě dílčích sond či kulturněhistorické intuice. I exaktní stvrzení toho, co lze předem tušit, je součástí historické práce a je třeba uznat, že výsledné závěry podává Jaroslav Pinkas přehledně, statisticky podloženě a v umném grafickém provedení, které „vizuál“ práce posouvá do líbivě „exaktní“ oblasti společenských věd, jež se takovýmito grafickými koláči, křivkami a tabulkami již po léta pyšní. Zároveň z hlediska čtenářského požitku přiznávám, že tato část disertace působí staticky, popisně a rozvlekle. Autor se snaží výkladově tuto staticčnost rozpochybovat formou dobře zvolených komparací či vývojových postřehů, ale usazenost tohoto materiálu by nerozpochyboval ani Umberto Eco. Jako mnohem dynamičtější se jeví oddíl o Palachovi – ne kvůli tématu, ale kvůli tomu, že na rozdíl od předešlých obrazů, generovaných jen skrze uživatelské komentáře filmových diváků v rámci databáze ČSFD, bere tato část v potaz mnohem různorodější, a tudíž i vydatnější materiál, jímž jsou tyto obrazy generovány. Pro eventuální publikování dávám v úvahu zhutnění této kapitoly, resp. přesunutí jádra textu do formy přílohy, ať už tištěné, nebo digitální. Vygenerované obrazy, na

něž se analýza koncentruje (obraz rodiny, obraz intelektuála) jsou ale nesporně přínosné a jejich produktivní potenciál by ještě vzrostl, kdybychom měli obdobně zmapované i obrazy stejných entit, jak je generovaly další filmy, ale stejně tak i populární literatura, hudba, komiks apod.

Kapitola třetí – Didaktické aplikace mediální paměti – nicméně pracnost vnímání předchozí části odměňuje. Je hutná, nápaditá, přemýšlivá a z hlediska své performativnosti (= dopadu na učitelskou veřejnost) přímo instruktážní. Autor ukazuje schopnost propojit myšlení vzdělaného historika s rolí pedagoga, jež si žádá i přihlídnutí k oprošťujícím, pragmatickým faktorům, aniž by ale zároveň problematiku banalizovala. Mění se i způsob schematizace – tam, kde diskursivní analýza jako nevyhnutelně mechanická operace vede ke koláčům a jiným číselně utvářeným grafům, v této kapitole se pracuje mnohem více s myšlenkovými mapami, tedy se schematizacemi, jež nejsou konstruovány mechanicky, jako aritmetický výsledek, ale intelektuálně, jako náčrt možnosti uvažovat nějak o něčem.

Práce je celkově velice kvalitně editovaná. Nadstandardní je využití již zmíněných grafických vizualizací, stejně jako jazyk, který je dostatečně přesný, ale zároveň stylově rozlišující dle tématu jednotlivých pasáží a nepřetěžovaný terminologicky nad rámec přirozené vnímatelnosti. Zřetelně odlišeny jsou i pasáže parafrázující tvrzení či chápání jiných autorit a vlastní autorská tvrzení, stejně jako zřetelně formulované, a přitom nezjednodušované závěry. V textu i v závěrečném soupisu literatury by bylo žádoucí sjednotit rozkolísaný způsob psaní velkých písmem v anglických názvech knih či článků. Rozkolísanost kopíruje jistě původní různé užívání, ale pro případnou knižní publikaci je třeba buď psát důsledně velkými písmeny všechna plnovýznamová slova (tuto verzi si dovoluji podpořit), anebo naopak zas jen úvodní velké písmeno v celém názvu. Obdobně i v českých názvech je žádoucí sjednotit rozlišení titulu a podtitulu buď všude důsledně dvojtečkou (a vždy pak důsledně velké písmeno na začátku podtitulu), anebo tečkou, a obdobně rezervovat verzály jen na příjmení autorů, a nikoli na názvy děl, byť by v originálním provedení verzálami či jinak modifikovaným fontem psány byly. U některých zahraničních knižních titulů chybí místo vydání – nemusí být součástí údaje v tiráži, ale přesto by mělo být dohledatelné podle nakladatele.

Celek práce dle mého názoru rozhodně splňuje, ba i překračuje nároky kladené na disertační práce na daném oboru a instituci. Proto tuto disertační práci **rád jednoznačně doporučuji k obhajobě.**

V Praze dne 29. 8. 2016

Prof. PhDr. Petr Bílek, CSc.